

A circular graphic containing a photograph of a person on a bicycle on a path, a map, and a book cover. The book cover has the text 'MASTERPLAN TOERISME EN RECREATIE NIJLEN' and a large 'VPT' logo.

MASTERPLAN TOERISME EN RECREATIE NIJLEN

MASTERPLAN TOERISME EN RECREATIE NIJLEN

DEEL 2

VISIE/ONTWERPEND ONDERZOEK

CONCEPT

Tussentijds rapport 23 februari 2017
BRUT / LAMA

INHOUD

- 4/ VISIE
- 5/ **BEELDKWALITEIT LANDSCHAPPELIJKE EENHEDEN >PM**
  - 5.1/ Algemeen landschappelijke eenheden
  - 5.2/ Valleilandschap
  - 5.3/ Flankenlandschap
  - 5.4/ Hogeruggen landschap
  - 5.5/ Toetsingskader
- 6/ **DEELGEBIEDEN**
  - 6.1/ Vallei van de Grote Nete >PM
  - 6.2/ Vallei van de Kleine Nete >PM
  - 6.3/ Cluster Kesselse Heide
  - 6.4/ Cluster Kruiskensberg
  - 6.5/ Dorpenlandschap
- 7/ **NETWERKEN**
- 8/ **POORTEN/TOEGANGEN >PM**
- 9/ **HUISSTIJL >PM**
- 10/ **VISIEKAART >PM**

COLOFON

In opdracht van:

Gemeente Nijlen
Kerkstraat 4
2560 Nijlen

Uitgevoerd door:

BRUT architecture and urban design
Antoine Dansaertstraat 92
1000 Brussel
www.brut-web.be

LAMA landscape architects
Florent van Cauwenberghstraat 5
2500 Lier
www.lamaland.eu

Contactpersoon:

Maarten Horemans, Diensthoofd RUIMTE
T 03 410 02 11
E maarten.horemans@nijlen.be

BRUT
architecture urban design

LAMA
Landscape
Manifesto
landscape architects

INLEIDING

EEN MASTERPLAN TOERISME EN RECREATIE VOOR DE GEMEENTE NIJLEN!

De gemeente Nijlen en het aangestelde ontwerpteam (BRUT architecture and urban design + LAMA landscape architects) is begin 2016 van start gegaan met het opstellen van een Masterplan Toerisme en Recreatie. De opmaak van dit masterplan is een rechtstreekse uitvoering van de herziening van het Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan. Deze visie op toerisme en recreatie heeft als doel één samenhangend verhaal te vormen dat de gemeente Nijlen met al haar troeven en faciliteiten op de kaart wil zetten. De bestaande toeristisch-recreatieve structuur zal worden geïnventariseerd en geëvalueerd. Waar nodig zullen nieuwe impulsen voorgesteld worden. Verder wordt er gefocust op het optimaliseren van de netwerken die zowel de eigen deelgebieden als deze van de randgemeenten verbinden. Het masterplan zal kansen benoemen en een overkoepelende visie uitzetten, maar geeft ook de acties aan die nodig zijn om de toeristisch-recreatieve infrastructuur van het gebied te verbeteren op lange en korte termijn.

INVENTARISATIE / ANALYSE

Zoals op de volgende pagina wordt uitgelegd valt het proces uiteen in 3 grote blokken:

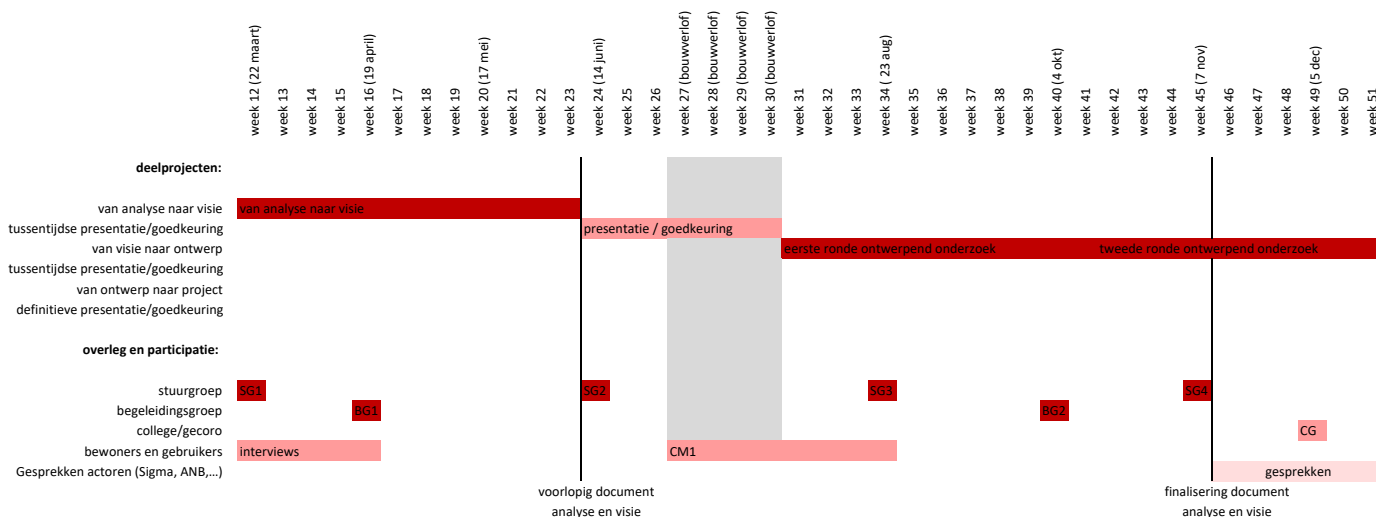
- Van analyse naar visie
- Ontwerpend onderzoek
- Van ontwerp naar project

Het voorliggende document bevat een compilatie van het materiaal van de tweede fase, het ontwerpend onderzoek, en moet in combinatie met het eerste analysedocument gelezen worden. Het document start met de algemene methodiek en visie. Vervolgens wordt deze visie, gebied per gebied en thema per thema, getoetst aan de hand van ontwerpend onderzoek. Deze ontwerpen zijn bedoeld als illustratie van de onderliggende visie en zeker niet als blauwdrukken voor mogelijke uitvoeringsprojecten. Het ontwerpend onderzoek is vooral bedoeld om de visie tastbaar en bespreekbaar te maken. We tonen de mogelijkheden maar ook de gevolgen van bepaalde keuzes. Enkel door iets concreets te tonen kunnen we reactie uitlokken. En deze reacties hebben we nodig om in de derde en laatste fase het ontwerp te vertalen tot een project.

Het is ook belangrijk om mee te geven van dit document niet als het tweede onderdeel van het einddocument bekeken mag worden. Het is de bedoeling dat het einddocument een compact, bruikbaar en wervend document wordt als neerslag van het hele proces. Dit document is eerder een ongefilterde verzameling van het ontwerpend onderzoek.

2016

PLANPROCES

Om tot een volledig en gedragen project te komen, zetten we voor het proces van het Masterplan Toerisme en Recreatie Nijlen in op een sterke communicatieve en co-creatieve aanpak. Ongeveer maandelijks komen we samen met de stuurgroep bestaande uit de gemeente Nijlen en het aangestelde ontwerpteam (BRUT architecture and urban design + LAMA landscape architects). In deze stuurgroep zetelen ook vertegenwoordigers van Regionaal Landschap Rivierenland en Kempens Karakter aangezien deze organisaties heel dicht betrokken zijn bij toerisme en recreatie in Nijlen.

Daarnaast worden er gedurende het proces ook 4 begeleidingsgroepen georganiseerd. Dit is een ruime groep van stakeholders die op de een of andere manier bij het toerisme en de recreatie in Nijlen betrokken zijn. Naast de partijen van de stuurgroep zijn hier ook volgende stakeholders in betrokken:

- Unizo Nijlen
- Fort van Kessel
- Cultuurraad
- Gecoro
- Landelijke Bedrijfsvereniging Nijlen
- Milieuraad
- Natuurpunt

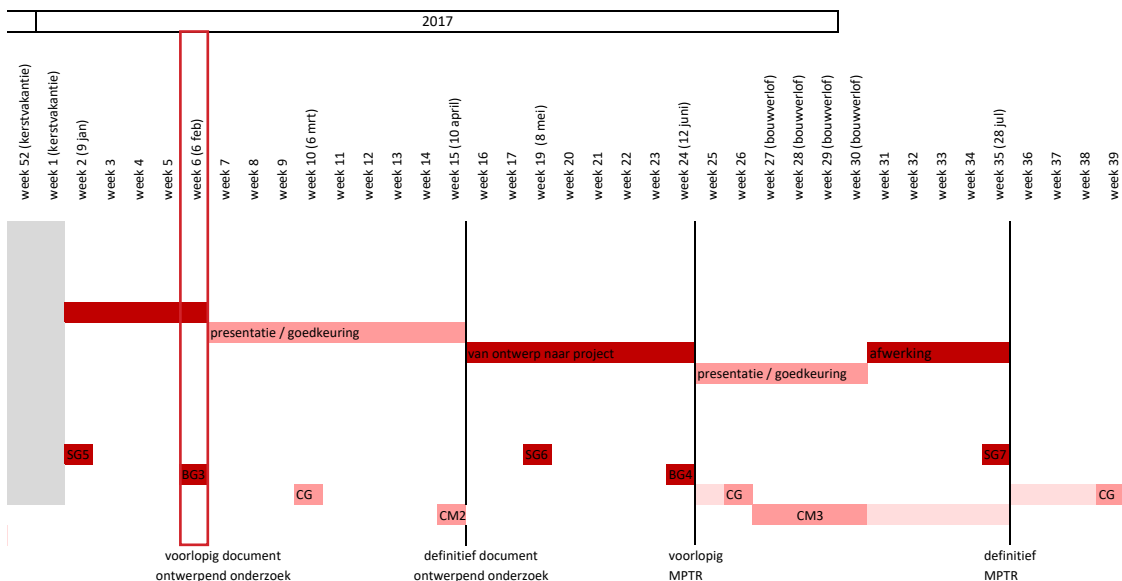
- Toerisme Provincie Antwerpen
- Burende Boeren
- Rurant
- Landelijke gilden
- Plattelandsacademie
- RWO
- Dienst Ruimtelijke Planning, Prov. Antwerpen
- Departement landbouw en visserij

Tenslotte worden ook nog 3 publieke communicatiemomenten met de inwoners van Nijlen ingepland, na elke fase.

Het traject van het project is begin februari gestart en zal lopen tot de zomer van 2017. Zoals gezegd valt het proces uiteen in 3 grote blokken:

1. Van analyse naar visie
2. Ontwerpend onderzoek
3. Van ontwerp naar project

Hieronder wordt de voorbeeldkalender van het proces getoond. Het reeds doorlopen deel van het proces (tot en met maart 2016) wordt met correcte data aangegeven.

METHODIEK

De onderstaande tekening toont de structuur van de visie die we voor het toeristisch-recreatief masterplan voor Nijlen hebben uitgezet. De visie valt uiteen in twee grote delen. De linkse kolom behandelt de generieke beeldkwaliteit. Uiteindelijk valt deze hele open ruimte buiten de kernen binnen de scope van dit masterplan. Het is niet de bedoeling om deze open ruimte als geheel te gaan ontwerpen. We zoomen enkel in op een aantal strategische plekken. Voor de rest werken we met een toolbox 'generieke beeldkwaliteit' waarin voor elk van de landschappelijke eenheden het streefbeeld wordt vastgelegd.

De rechtse kolom bevat een reeks strategische doelstellingen voor specifieke deelgebieden of thema's. De eerste drie zijn plaatsgebonden:

- Clustering van deelgebieden: in totaal worden er twee clusters voorgesteld, de cluster Kesselse Heide en de cluster Kruiskesberg
- Vallei van de Grote en de Kleine Nete als recreatieve drager: De beide Netevalleien worden als brede lineaire structuren bekeken

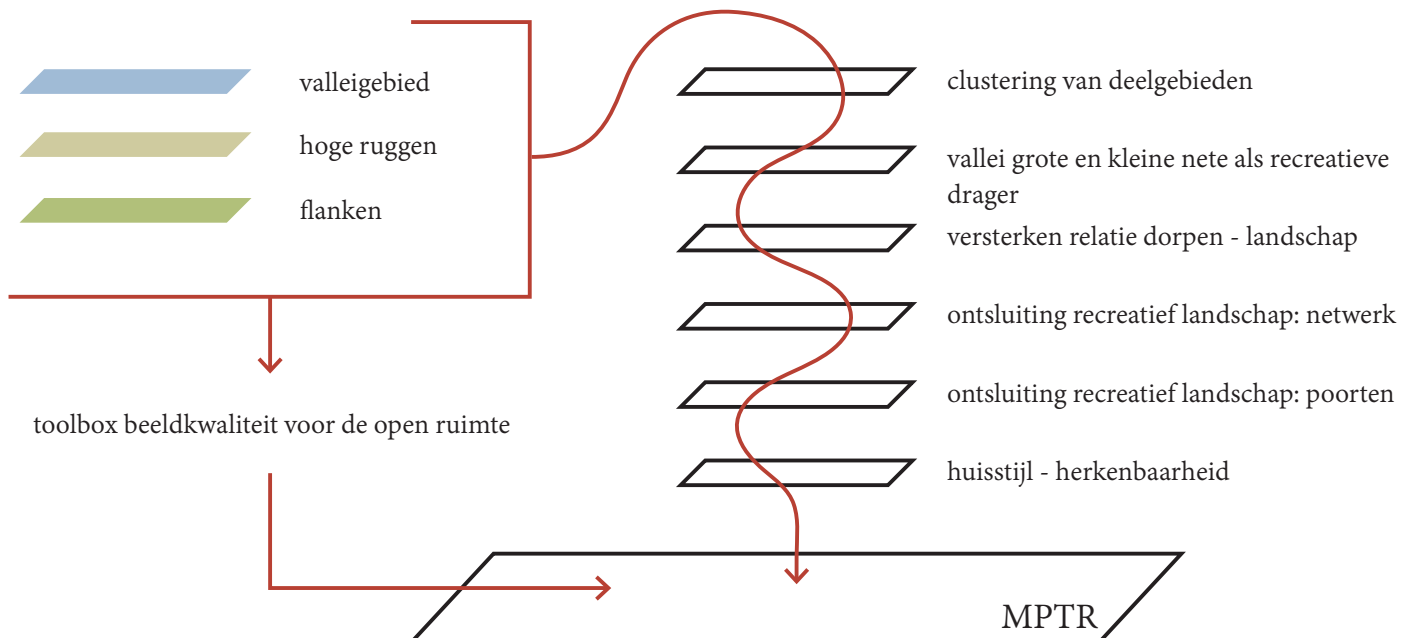
- Versterken relatie dorpen – landschap: De vier dorpen en de uitwisseling tussen deze dorpen en het omgevende landschap en de betekenis van deze dorpen in het toeristisch-recreatieve landschap wordt onder de loep genomen

De volgende drie zijn gebiedsdekkend:

- Ontsluiting recreatief landschap, netwerk: Er wordt op zoek gegaan naar een duidelijk, leesbaar en aantrekkelijk netwerk van verbindingen doorheen het landschap en tussen bestemmingen
- Ontsluiting recreatief landschap, poorten: De poorten tot het landschap en het recreatieve netwerk worden gestructureerd en op elkaar afgestemd
- Huisstijl – herkenbaarheid: Er wordt bekeken hoe het toeristisch-recreatieve netwerk binnen de gemeente herkenbaar kan worden gemaakt

GENERIEKE BEELDKWALITEIT:
Het Kempische landschap als basis

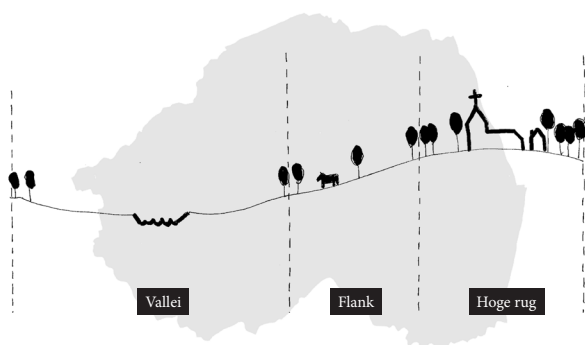
STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN:
Toerisme en recreatie

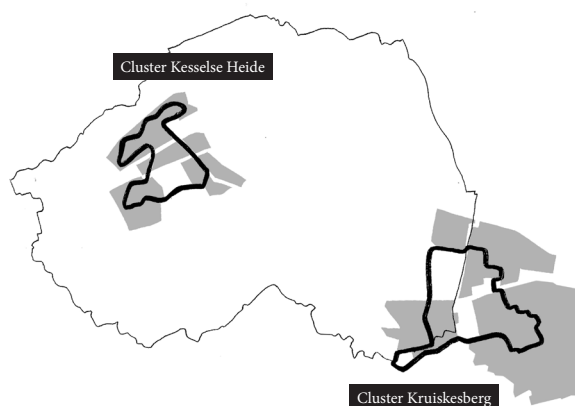
VISIE-ONDERDELEN

HET KEMPISCHE LANDSCHAP ALS ONDERLEGGERS VOOR DE BEELDKWALITEIT VAN DE LANDSCHAPPELIJKE EENHEDEN

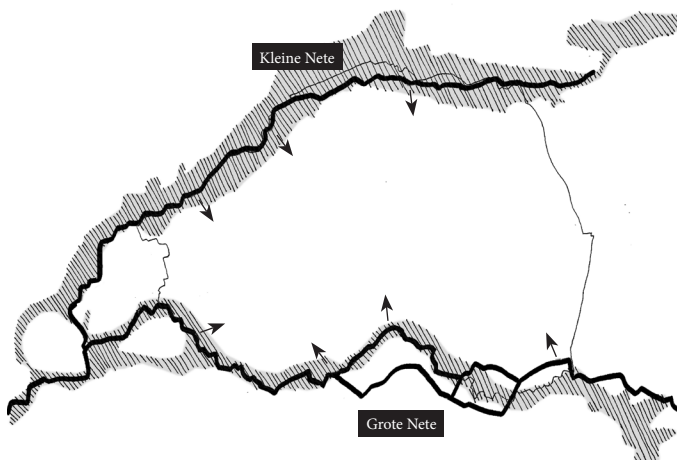

Nijlen is een onderdeel van het Kempische landschap met een bosrijk zachtgolvend landschap met een parallelle reliëfstructuur gevormd door beekvalleien. In grote lijnen kan het landschap opgedeeld worden in 3 grote delen. De natte valleien van beken en rivieren, de zandruggen tussen de valleien waarop de dorpen zijn gegroeid en tenslotte de hellende flanken tussen beide waarop vaak landbouw bedreven wordt. Elk van deze landschappelijke eenheden heeft z'n eigen logica en identiteit. Deze identiteit willen we door het inzetten van een toolbox 'generieke beeldkwaliteit' opnieuw versterken.

CLUSTERING VAN DEELGEBIEDEN

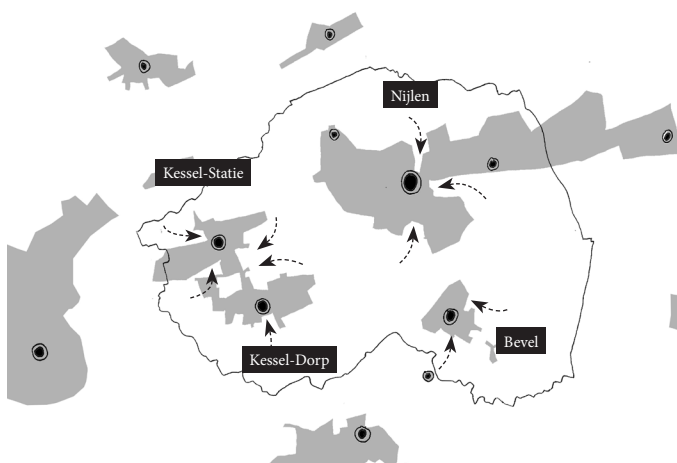

Opvallend is dat er vandaag heel wat aanbod is wat betreft toerisme en recreatie, maar dat dit aanbod niet op elkaar is afgestemd. Er worden geen relaties gelegd tussen afzonderlijke bestemmingen. Op twee plaatsen in de gemeente zien we de kans om een aantal deelbestemmingen dicht op elkaar te betrekken en te organiseren in een cluster. Er wordt een cluster voorgesteld ter hoogte van de Kesselse Heide, waartoe ook de omgeving van het Fort, het Hoogbos en het Goor zouden behoren. Een tweede cluster wordt voorgesteld ter hoogte van de Kruiskesberg, waartoe ook de Merodense Bossen, het Zwart Water en het Sigma-project zouden behoren. Door de deelgebieden te clusteren versterkt de uitstraling en ontstaan mogelijkheden om de onsluiting, het parkeren en de ondersteunende functies beter te organiseren.

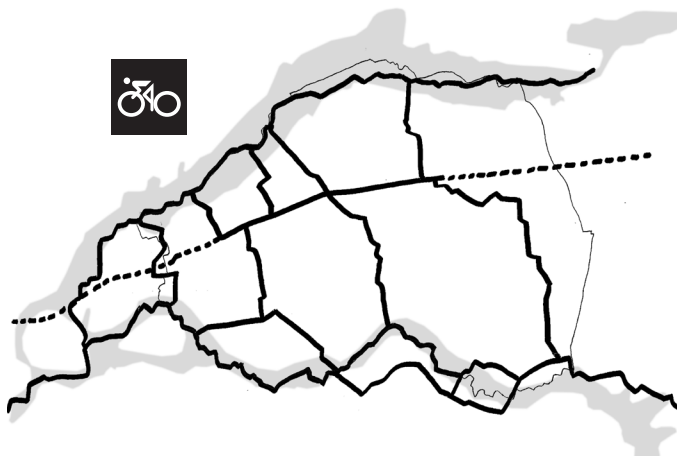
NETEVALLEIEN ALS RECREATIEVE DRAGERS

Uniek aan Nijlen is dat het grondgebied van de gemeente opgespannen ligt tussen de twee Netes. Deze Netes zijn vandaag ook de belangrijkste toeristisch recreatieve routes die veel wandelaars en fietsers aantrekken. De Netes moeten dus een centrale plek krijgen in het masterplan. Anderzijds worden de Netes nu te veel beleefd als een lineaire infrastructuur. Deze beleving willen we opnieuw verbreden tot de hele riviervallei waarbij het water zelf centraal staat. De relatie tussen de rest van de gemeente met deze Netes is vandaag ook beperkt. Met een aantal duidelijke knooppunten en routes willen we de recreanten van de Netedijken naar andere bestemmingen in de gemeente uitnodigen.

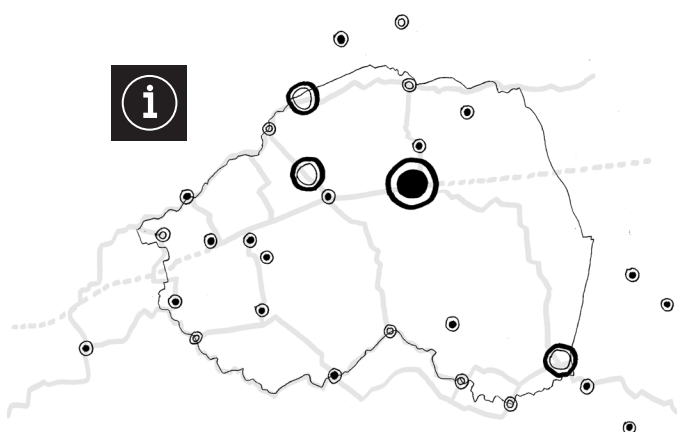
VERSTERKEN RELATIE DORPEN - LANDSCHAP

Nijlen bestaat uit vier uiteengelegde dorpskernen. De dorpskernen zijn meestal nog als aparte entiteiten in de open ruimte herkenbaar. Nieuwe verkavelingen en lintbebouwing langs de verbindende wegen vertroebelen de relatie tussen de dorpen en het landschap onder druk. Dit masterplan willen we deze relatie opnieuw versterken. Door de randen van de dorpen op een geschikte manier af te werken en te bekijken waar het landschap tot in de dorpen kan doordringen. Door op zoek te gaan naar radiale zachte routes die de verbinding tussen de dorpskern en het omgevende landschap vergemakkelijken. En tenslotte, door te bekijken hoe de dorpen een rol kunnen spelen in het toeristisch recreatieve landschap.

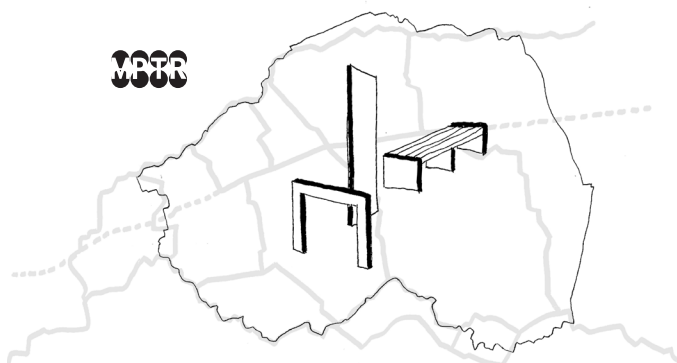
ONTSLUITING RECREATIEF LANDSCHAP: NETWERK

Vandaag ontbreekt duidelijkheid, leesbaarheid en hiërarchie in het netwerk van zachte toeristische recreatieve verbindingen in de gemeente. Belangrijke bestemmingen worden gemist door de routes en verbindingen tussen bestemmingen worden niet gemaakt. Het masterplan introduceert daarom een helder hoofdsysteem van aangename en logische fietsverbindingen doorheen de gemeente. Dit hoofdsysteem bestaat uit 3 oost-west verbindingen, de twee Netes en centraal de geplande fiets-o-strade, en een reeks noord-zuid gerichte dwarsverbindingen. Met dit systeem wordt het mogelijk om allerlei lussen vanop de Netes te maken en verschillende bestemmingen te combineren. Verder wordt er ook een fijnmazig wandelnetwerk, gekoppeld aan de kernen, met radialen en een dorpsrondje uitgezet.

ONTSLUITING RECREATIEF LANDSCHAP: POORTEN

Elke bestemming heeft vandaag z'n eigen poort en de informatie die hier wordt getoond legt geen relatie met andere bestemmingen in de gemeente. Het masterplan structureert de bestaande en nieuwe poorten en creëert een hiërarchie. De centrale poort van Nijlen wordt in de kern van Nijlen gelegd. Met het diamantcentrum is hier reeds vandaag een bemand infopunt en deze kern biedt de meeste ondersteunende functies. Twee bovenlokale poorten worden centraal in de twee clusters gelegd. Een derde bovenlokale poort bevindt zich aan de Mol-Ter-Netebrug. De rest van de poorten zijn lokale instappunten.

HUISSTIJL - HERKENBAARHEID

Een van de grote beperkingen van het toeristisch-recreatief netwerk van Nijlen vandaag is de gebrekkige leesbaarheid en samenhang. Heel veel verschillende actoren zijn actief binnen de gemeente en er is geen afstemming. Om ervoor te zorgen dat deze initiatieven elkaar versterken en uitgroeien tot een samenhangend netwerk is herkenbaarheid noodzakelijk. De gemeente moet actief een huisstijl uitzetten die als kapstok kan dienen voor alle initiatieven. Dit geldt zeker voor de poorten en voor de routes van het netwerk.

5/ BEELDKWALITEIT

LANDSCHAPPELIJKE EENHEDEN

- 5.1/ Valleilandschap
- 5.2/ Flankenlandschap
- 5.3/ Landschap van de hoge ruggen
- 5.4/ Toetsingskader

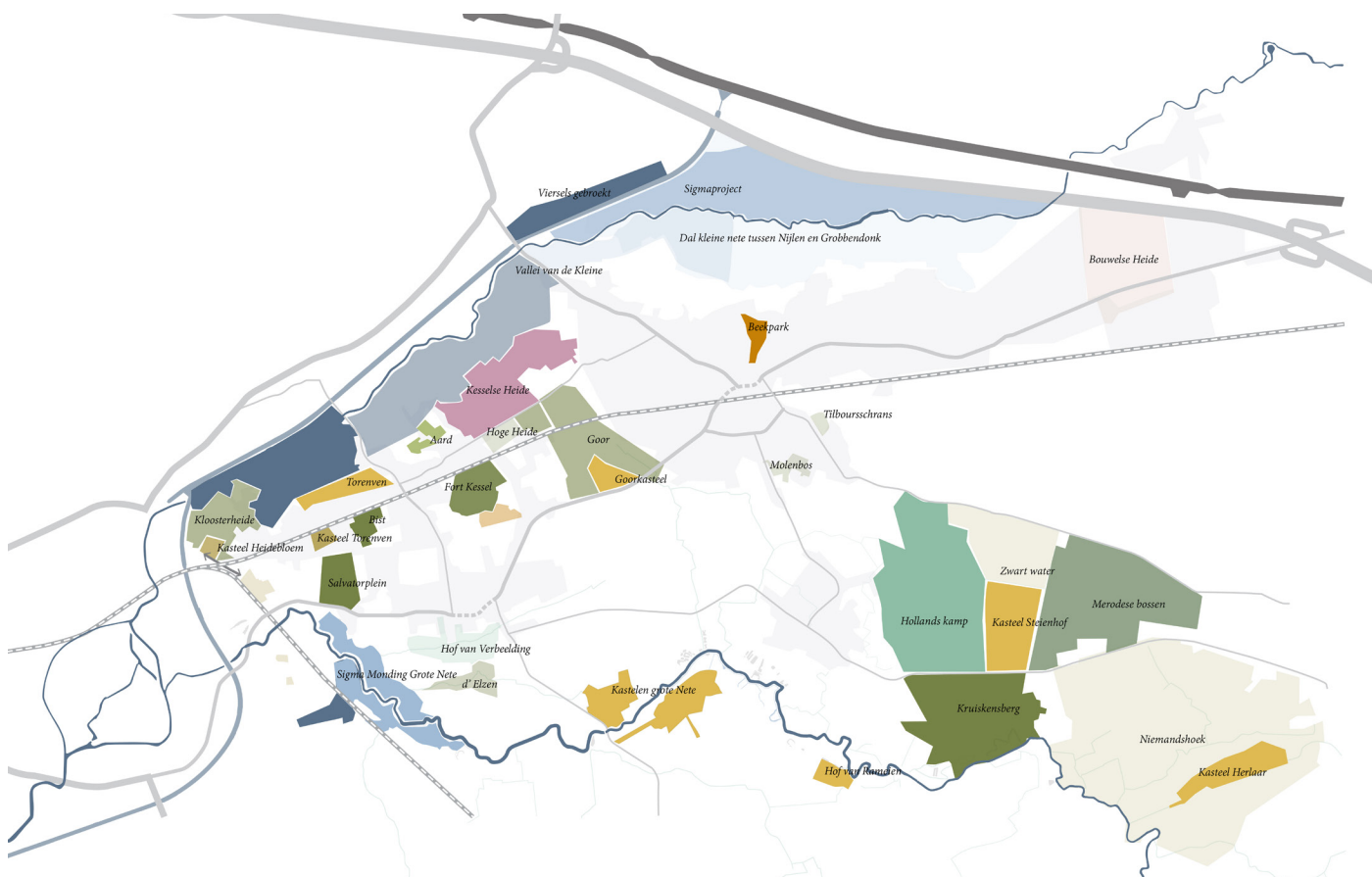
PM

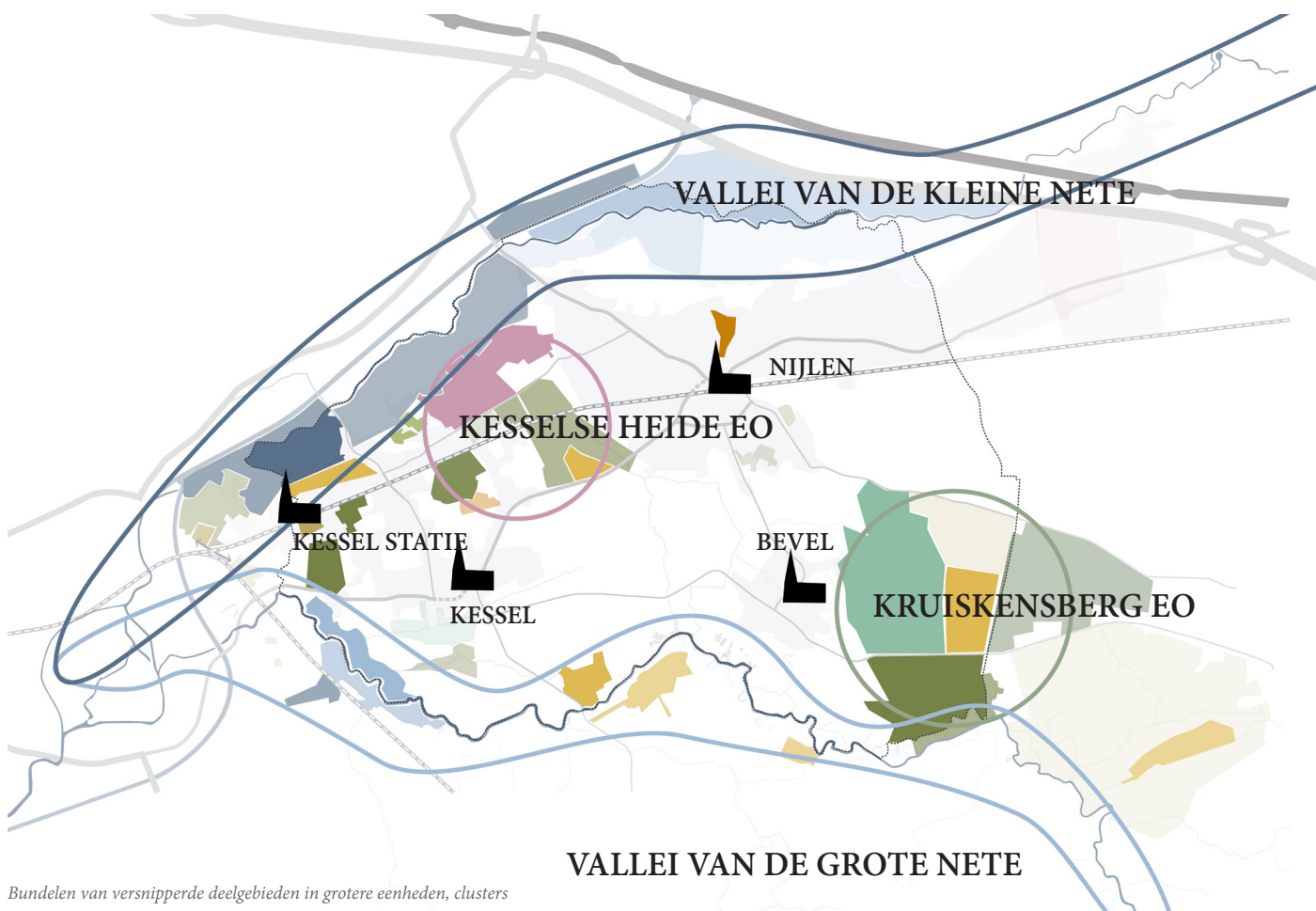

6/ DEELGEBIEDEN

- 6.1/ Cluster Kesselse heide
- 6.2/ Cluster Kruiskensberg
- 6.3/ Dorpenlandschap
- 6.4/ Vallei van de Grote Nete **PM**
- 6.5/ Vallei van de Kleine Nete **PM**

Inventarisatie bestaande toeristisch en recreatieve deelgebieden

Bundelen van versnipperde deelgebieden in grotere eenheden, clusters

INLEIDING DEELGEBIEDEN

De gemeente Nijlen kent vandaag veel afzonderlijke toeristisch recreatieve deelbestemmingen. De afbakening van deze deelbestemmingen zijn vaak gegroeid door eigendommen of beheerders ze werken hierdoor als losse eenheden met elk een eigen logica van beheer, onthaal, toegankelijkheid, informatie geven ed.

Om de versnipperde bestemmingen een sterkere uitstraling en betere organisatie te geven zien we de kans om een aantal deelbestemmingen dicht op elkaar te betrekken en te organiseren in een deelgebied. Hierdoor kan een symbiose ontstaan waarbij het geheel meer is dan de som der delen. Hierbij wordt per cluster niet een strak afgebakende projectgrens getrokken. Deze deelgebieden bestaan vandaag al uit de belangrijkste recreatieve trekkers zoals de Netes, Kesselse Heide en Kruiskensberg.

De verschillende deelgebieden die worden voorgesteld zijn:

Centraal in de gemeente en als belangrijke open ruimte corridor tussen Nijlen en Kessel-statie wordt de cluster Kesselse Heide en Omgeving voorgesteld. Hierin zal de Kesselse Heide een centrale rol krijgen maar worden de interessante aanliggende gebieden zoals de Hoge Heide, Hoogbos, Goor, het Fort en het Goorkasteel.

De tweede cluster is de Kruiskensberg en Omgeving. De Kruiskensberg zal hierin een centrale plek worden maar verankerd worden met het Sigma gebied 'Grote Nete tussen Hellebrug en Herenbossen' en in het noorden met de Merodese bossen, het Zwart Water en het Hollands Kamp.

Het derde deelgebied bestaat uit de Grote en Kleine Nete.

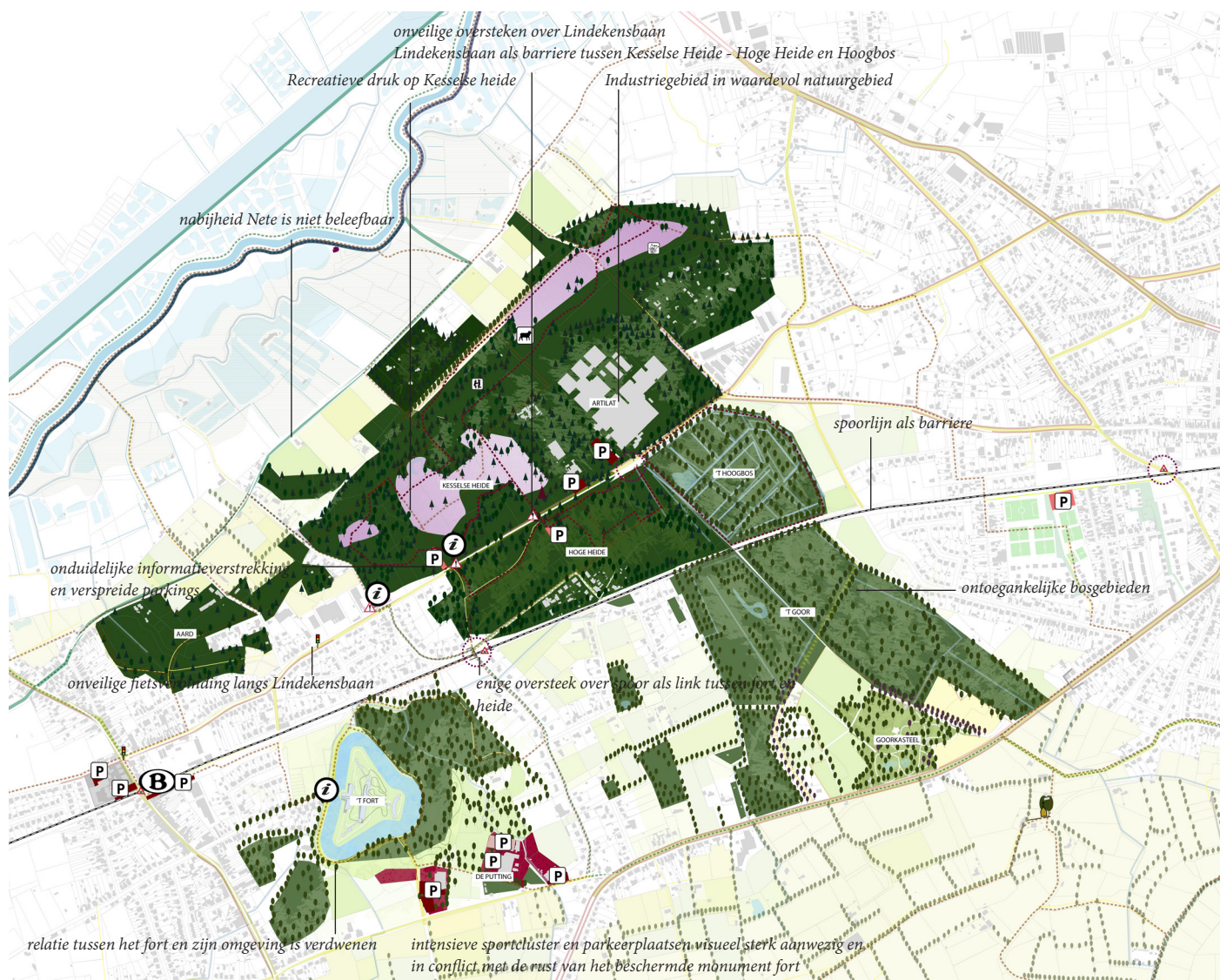
Bij het laatste deelgebied zoomen we in op de verschillende dorpsranden van de kernen van Nijlen.

CLUSTER KESSELSE HEIDE EN OMGEVING

CLUSTER KESSELSE HEIDE EN OMGEVING

Het provinciaal domein Kesselse heide is vandaag een bovenlokaal gekende recreatieplek. Vooral de aanwezigheid van heide is een uniek landschap en belangrijke aantrekkings. Zo sterk zelfs dat de waardevolle natuur hieronder gaat leiden op de drukst bezochte dagen. De Kesselse Heide ligt centraal binnen de gemeente en is een belangrijke open ruimte corridor tussen Nijlen en Kessel, Kessel-statie. Aan de Nijlense zijde ligt het industriegebied met oa. het bedrijf Artilat in het natuurgebied van de Kesselse heide.

In de directe omgeving van de Kesselse heide zijn meerdere interessante bestemmingen. De Hoge heide en het Hoogbos zijn twee bosgebieden, het Goor en Goorkasteel. Het Fort Kessel is naast de Kesselse heide een belangrijke recreatieve trekker binnen de gemeente.

Hoewel deze bijzondere bestemmingen in een directe omgeving van elkaar liggen worden ze niet als één gebied gebruikt en gekend. De doorsnijding van de gebieden met de Lindekensbaan en het spoor zijn hier belangrijke oorzaken in. Hiernaast zijn enkele bosgebieden ten zuiden van de spoorweg privé-eigendom waardoor ze niet toegankelijk zijn en belangrijke verbindingen vooral vanuit Nijlen richting het fort en Kesselse Heide onmogelijk zijn. Deze

infrastructuren versnipperen het gebied maar zijn ook gevaarlijke oversteken voor langzaamverkeersgebruikers.

In de huidige situatie van de cluster bevinden zich op veel plaatsen parkeervoorzieningen. De grootste parkeervoorziening is deze van de Kesselse heide aan de zijde van Kessel-statie. Vanhieruit starten de meeste bezoekers dan ook hun wandelingen, door de ligging van de parking is deze vooral gericht op automobilisten en minder op fietser. Verspreid in het gebied liggen verder bij de Hoge heide, Artilatsite nog parkeervoorzieningen. Een tweede grote voorziening is gekoppeld aan de sportcluster ten zuiden van het Fort.

Het Fort Kessel ligt ingeklemd tussen bestaande bebouwing, dicht bos en intensieve sportvoorzieningen met bijhorende parkeergelegenheden. Hierdoor is het zijn relatie en verankering met de omgeving verloren. Een belangrijke opgave ligt erin de rust en het historische verhaal van het fort te herstellen.

ACHTERGROND

Historie

De cluster situeert zich op een samenkomst van verschillende landschapstypen. De ferrariskaart laat deze landschapstypen scherp naast elkaar zien. De uitgestrekte heidevelden waarbij de volledige Kesselse heide en de huidige heide een open heide landschap was. Ten zuiden hiervan een kleinschalig agrarisch landschap, ten oosten een natte zone gekoppeld aan de Visbeek. Deze zone is een depressie en de bron van de visbeek. Het huidige Hoogbos is op de ferrariskaart door ontginning volledig open water, het huidige Goor is een nat broekbos. De Kleine nete in het noorden grenst praktisch naadloos aan de heidegebieden.

De militaire stafkaart toont de volledige herbosning van de heide. Verder is hier het fort herkenbaar en het Goorkasteel. Het domein van het goorkasteel bestond hier niet enkel uit het Kasteeldomein gelegen aan de huidige Kesselse Steenweg maar ook het bosgebied achteraan op het domein.

Eigendommenkaart

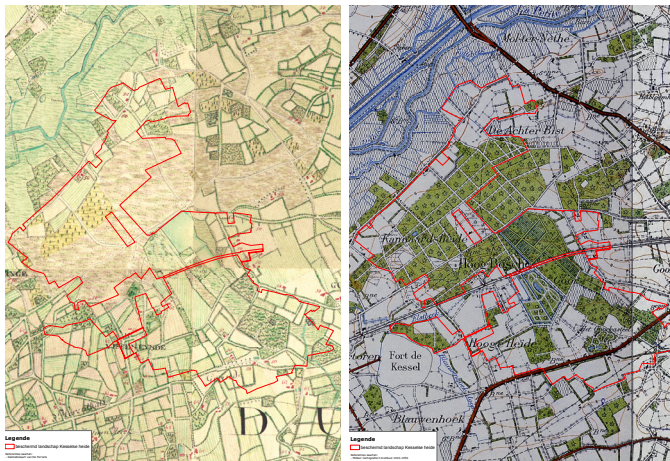
De bodemkaart toont de verschillende type bodems gelegen in het deelgebied. De aanwezigheid van deze bodemtypes verklaren de hierboven omschreven landschapstypen. De analyse van de aanwezige bodemtypes zijn leidend geweest voor enkele voorstellen van de ontwerpprincipes en het versterken van de beleving van het landschap.

Eigendommenkaart

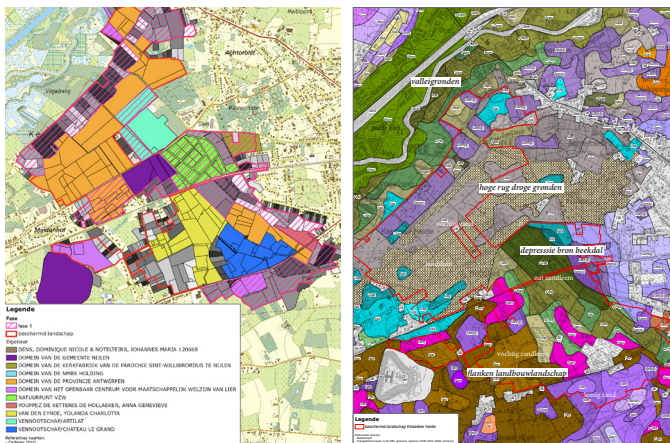
De eigendommenkaart geeft de eigendomstoestand van het gebied weer. De belangrijkste eigenaars zijn in kleur aangeduid, de overige in grijs tinten.

Het fort en zijn strategische positie

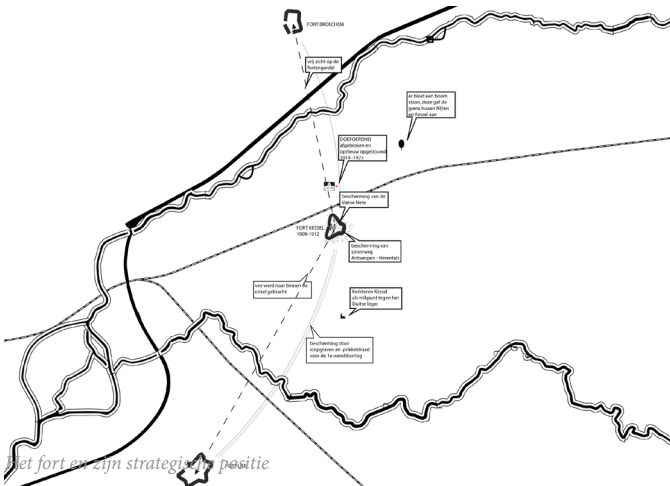
Het Fort van Kessel is een belangrijke trekker binnen de cluster. Vandaag ligt het fort sterk geïsoleerd achter bestaande bebouwing en de sportcluster. Vanuit zijn historische positie is het fort onderdeel van de fortengordel en lag het op een strategische positie in een open landschap. Hierbij waren zichten op de omgeving (spoor) en de andere forten essentieel. Ook de Betboom, de boom die de grens tussen Nijlen en Kessel markeerde had hierin een strategische positie.

Ferrariskaart en militaire stafkaart

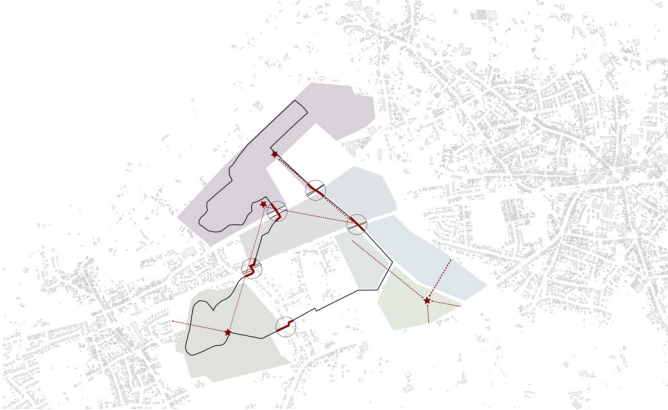

Eigendommenkaart en bodemkaart uit het BHP Kesselse heide

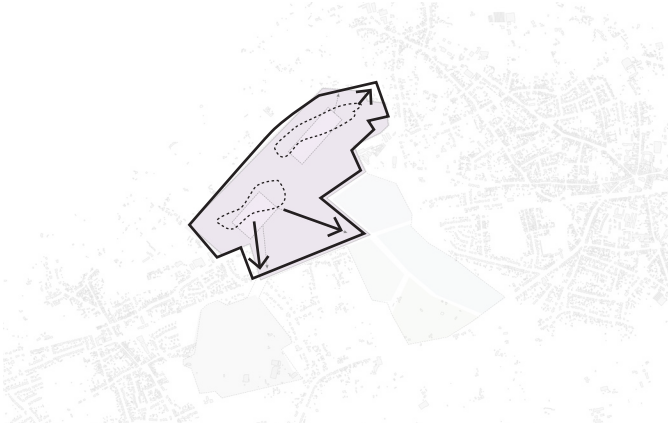
PRINCIPES CLUSTER

Versterken relatie tussen de verschillende deelgebieden

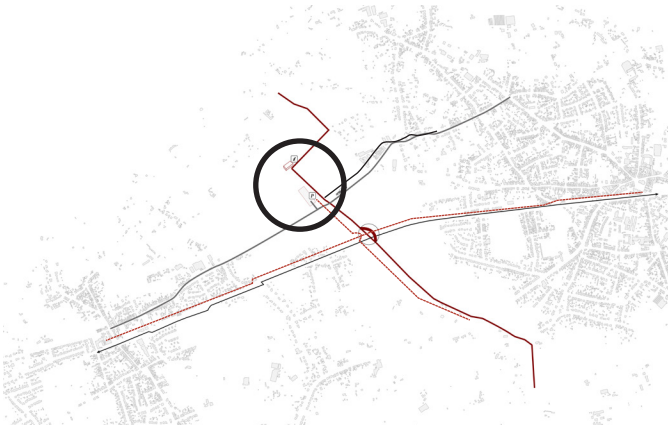
- slechten barrières
- creëren zichtassen
- verbindende hoofdroute doorheen cluster

Vergroten van beleving Kesselse Heide

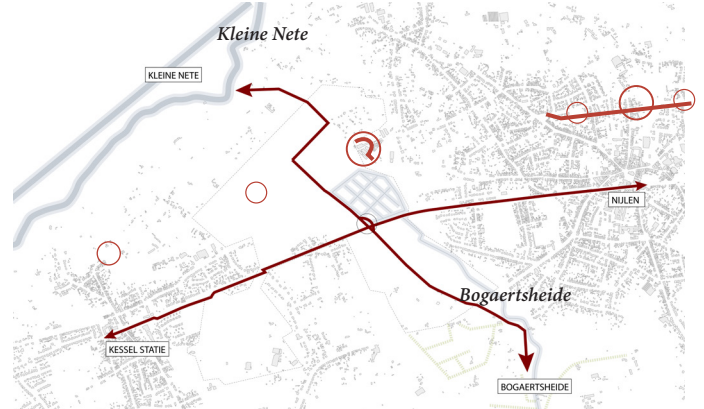
- heide doortrekken tot aan Hoge heide
- van fragment naar landschap

Duidelijke hoofdentree

- nieuw entree gebouw
- 1 landschappelijke parking gekoppeld aan de Lindekensbaan
- entree aan as van hoofdnetwerk
- nabijheid van Nijlen centrum

Verankering cluster door hoofdrouthenetwerk

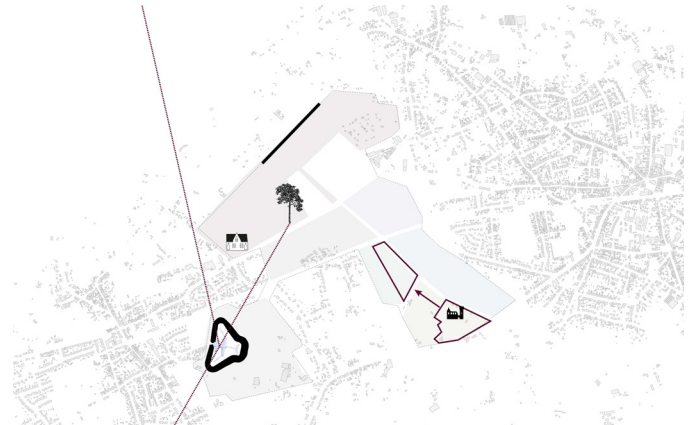
- route over hoge rug gekoppeld aan fietssnelweg
- dwarsroute van Nete tot Nete

Secundair netwerk

- maken van kleinere lussen
- oppakken van bestaand netwerk
- verknoping richting dorpen
- secundaire toegangen + info bij fort en fietsbrug
- lokale toegangen

Landschap van verhalen

- zichtbaar maken cultuurhistorische verhalen
- fort - Betboom - kastelen - kasteelpark

INRICHTINGSSCHETS

-
- The map shows a landscape design sketch for the Fort Kessel area. It features a central green area with a network of paths and a river. Numbered points 1 through 28 are marked on the map, corresponding to the list on the right. The map includes various landscape elements like trees, paths, and buildings. A legend on the right lists the following points:
- 1 Instappunt Fort Kessel, de Putting
  - 2 Creeëren van zichtas tussen fort en omgeving (Kerk Kessel)
  - 3 Inpassen intensieve sportcluster
  - 4 Toevoegen bijzonder object (brug-uitkijkpunt) dat het fort in zijn omgeving beleefbaar maakt
  - 5 Uitdunnen dichte bosrand voor creeëren zichtrelaties op en van/naar het fort
  - 6 Instappunt Fort Kessel, station
  - 7 Fiets-o-strade
  - 8 Oversteekpunt spoor
  - 9 Creeëren zichtrelatie
  - 10 Veilige oversteekplaatsen
  - 11 Doefoepdhei
  - 12 Dunnen bosgebied voor vergroten heidegebied en zichtrelaties
  - 13 Aanplanten symbolische betboom
  - 14 Centraal landschappelijk ingepaste parking
  - 15 Speelbos
  - 16 Centraal infopunt
  - 17 zichtbaar maken stuifwal
  - 18 Hoofdroute cluster
  - 19 Instappunt vanaf Kleine Nete
  - 20 Knooppunt Nete tot Neteroute
  - 21 Wandelpad Goorbos
  - 22 Nieuwe fietsbrug als veilige oversteek spoor
  - 23 Koppeling wandelnetwerk richting Nijlen
  - 24 Toegankelijk/beleefbaar maken bos
  - 25 Clusterroute - verbinding tussen Goor en fort
  - 26 Centrale as
  - 27 Instappunt
  - 28 Zichtbaar maken Goorkasteel